

Kulttuurihistoria kertoo sivuutettuja tarinoita

Arvio teoksesta Mähkä, Rami, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen toim. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Kulttuurihistorian seura. 2022. 568 s. ISBN 978-952-68776-8-6.

Iida Kalakoski

Työssäni rakennusperinnön ja rakennussuojelun parissa olen usein törmännyt keskusteluun rakennusten ”kulttuurihistoriallisesta arvosta”. Määritelmää käytetään erittelemään esimerkiksi vaikeasti määriteltäviä rakennustaiteellisia, rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja. Haparoiden olen päättellyt, että kulttuurihistorialla viitataan tässä yhteydessä esimerkiksi kohteen käyttöhistoriaan tai kohteen merkitykseen asukkaiden tai ympäröivän yhteisön historiassa.

Tartuinkin teokseen *Kulttuurihistorian tutkimus: lähteistä menetelmiin ja tulkintaan* uteliaana ja halukkaana päätellä, onko muodostamani tulkinta lähelläkään kulttuurihistorian tutkijoiden käsitystä aiheesta. Kirjan ovat toimittaneet sekä FT Rami Mähkä, FM Marika Ahonen, FT Niko Heikkilä, FL Sakari Ollitervo ja FT Marika Räsänen, jotka kaikki toimivat tutkijoina tai yliopisto-opettajina Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella Turun yliopistossa. Toimittajat ovat digitaalisen kulttuurin yliopisto-opettajana toimivaa Mähkää lukuun ottamatta historian tutkijoita kulttuurihistorian oppiaineesta.

Teos koostuu kattavan johdannon lisäksi peräti 31 artikkelista, jotka on jaettu kahdeksan teeman alle. Kirjan alaotsikko tarjoaa kolme näkökulmaa aiheeseen – lähteet, menetelmät ja tulkinnat – mutta näitä teemoja ei ole sellaisenaan tuotu sisällysluetteloon, ehkäpä siksi, että useimmat artikkelit käsittelevät näistä kaikkia tai useampaa. Toisaalta mikään artikkeleista ei keskity yksinomaan näihin, vaan artikkelit on rakennettu tutkijoiden varsinaisten tutkimusaiheiden ympärille.

Teoksen tiiviin otsikon ja sisällöllisen moninaisuuden välillä onkin ristiriita, joka haastaa lukijaa. Kirjan hieman puiseva otsikko on oppikirjamainen, eikä anna oikeutta artikkeleissa käsiteltyjen aiheiden runsaudelle ja moninaisuudelle. Toisaalta käsikirjamaista tietoa juuri lähteisiin, menetelmiin ja tulkintoihin ei kirjasta yksiselitteisesti löydä. Sen sijaan kirjaa ja sen sisällysluetteloa rytmittävät teemat ja niiden otsikointi onnistuvat lukijan motivoinnissa paremmin. Pohdittavaksi jääkin,

tarttuako ensin teemaan ”Kokemus, tunteet ja muistot” vai kenties ”Posthumanismi, monilajisuus ja materiaalisuus” tai ”Narratiivisuus, etiikka ja valta”.

Kysymisen tapa keskiössä

Kuten teos itsessään ja sen käsittelemien teemojen runsaus, myös sen kirjoittajajoukko on laaja koostuen peräti 52 asiantuntijasta. Kirjoittajista pääosa on koulutukseltaan filosofian tohtoreita ja heidän tutkimusalansa kattavat muun muassa viihteen, sukupuolen ja tekniikan historian sekä humanistisen ympäristötutkimuksen ja visuaalisen kulttuurin tutkimuksen.

Johdannossa todetaan, että kulttuurihistorian tutkimuksen määrittely on tuottanut Suomessa pääasiassa metodikirjallisuutta. Lisäksi maininnanarvoiseksi todetaan, että Suomessa kulttuurihistoriaa on metodikirjallisuudessa käsitelty pääosin useiden kirjoittajien artikkelikokoelmissa. Tätä kirjan toimittajat pitävät hyvänä, sillä tällöin ääneen pääsee eri uravaiheissa olevia tutkijoita ja niinpä myös arvioitavana olevan teoksen muodoksi on valikoitunut kollektiivinen tarkastelu. (s. 10–11.)

Johdannossa painotetaan: kirja ei pyri määrittelemään kulttuurihistorian käsitettä tyhjentävästi vaan luo katsauksia sen alati laajenevaan kenttään. Tämän todettuaan johdannon kirjoittajat kuitenkin toteavat, että kulttuurihistoriaa voi alkaa hahmottaa kahdesta eri näkökulmasta. Toisaalta se voidaan nähdä *kulttuurin historian tutkimuksena* tai historian tarkasteluna *kulttuurisesta näkökulmasta*. (s. 11.) Molemmat määritelmät ovat varsin sallivia, mutta näiden kahden näkökulman esiin nostaminen herättää ajatuksia ja mahdollisuuksia peilata omaa tutkimusta kulttuurihistorian kenttään. Olennaista kulttuurihistorian tutkimuksen tekemiselle näyttääkin olevan oman tutkijaposition tarkastelu ja tarkka määrittely suhteessa tutkittavaan asiaan ja kulttuurihistorian kenttään (s. 12).

Kirjan toimittajat nostavat keskiöön myös kulttuurihistorialle tyypillisen kysymisen tavan, mikä korostaa tutkijan asemaa (s. 20). Kulttuurihistorian piirissä ajatellaankin, että tutkijan on tiedostettava valitsemiensa menetelmien ja historian esittämisen seuraukset (s. 12). Toisena tärkeänä painopisteenä ovatkin jo kirjan alaotsikossa mainitut menetelmät. Kulttuurihistoria hyödyntää humanistisista tieteistä tuttuja menetelmiä, mutta kirjan toimittajien mukaan hieman omaperäisellä otteella (s. 18–19). Näihin kahteen näkökulmaan, tutkijaposition pohtimiseen ja menetelmällisiin valintoihin, keskittyminen on kokonaisuuden kannalta tärkeä yhdistävä tekijä hyvin monenlaisia aiheita, aineistoja ja aikakausia tarkastelevalle kokoelmalle (s. 20). Menetelmien merkitystä korostaa myös se, että kronologisen jaottelun sijaan artikkelit on jäsennellyt kirjaan temaattisesti (s. 21).

Johdannon loppuosassa käydään läpi artikkelit ja niiden ympärille kootut teemat tiiviisti ja informatiivisesti. Hieman tylsämielisenä kommenttina on kuitenkin todettava, että näin laaja ja oppikirjaksikin soveltuva teos olisi hyötynyt eri osioiden numeroinnista, jolloin myös kirjan rakennetta esittelevässä osuudessa eri lukuihin ja niitä yhdistäviin teemoihin olisi voitu viitata otsikoiden lisäksi selkeillä numeroilla.

Menetelmät ja substanssi

Eräs metodien ympärille kietoutuneen, aihevalikoimaltaan laajan artikkelikokoelman haaste alkaa hahmottua lukemisen edetessä. Lukija saattaa kiinnostua tutkimusaiheista enemmän kuin metodisista kysymyksistä ja jäädä kaipaamaan itse tutkimustuloksiin liittyvää syvällisempää käsittelyä. ”Tutkimusaineistojen muuttuvat muodot” -teeman alle sijoitettu FT Silja Pitkäsén ja VTT Olli Kleemolan artikkeli ”Kriisejä ja kansallisia projekteja: journalistiset valokuvat historiantutkimuksen lähteenä ja kohteena” on jälleen kerran ajankohtainen, kun media tarjoilee kuvia kriiseistä niin Ukrainassa kuin Gazan alueella. Artikkelin sivuaa, muttei keskity yksinomaan valokuvan merkittävään rooliin kriisien ja konfliktien yhteydessä. Lyhyehköön artikkeliin onkin koottu monia valokuvaa ja valokuvajournalismiin liittyviä ajankohtaisia aiheita, kuten viime aikoina voimistunutta kansalaisjournalismia ja toisaalta historiallisempia kuvateoksia, joita on käytetty kansallisten projektien kuvittamiseen. Aiheet ovat mielenkiintoisia, mutta niitä on ehkä liikaakin, sillä jokaiseen ehditään tutustua vain pintaraapaisun verran. Vaikka artikkelin tarkoituksena lienee esitellä, millainen tietolähde valokuva ja niiden ympärille rakennetut teokset voivat olla kulttuurihistorian tutkijoille, esittelymäisyyden ohessa kiinnostunut lukija jää kaipaamaan syventymistä tutkimusten tuloksiin. Toisaalta kirja on kokonaisuudessaan jo tässäkin muodossa lähes kuusisataa sivuinen, eikä kaikkea ole vara kertoa.

FT Heidi Kurvisen ja PhD Hannah Yokenin artikkeli ”Ylirajaiset tutkimusmenetelmät feminismin historian tutkimuksessa” on sijoitettu teeman ”Aatteet ja liikkeet” alle. Teemallisesti kyse onkin yhteiskunnallisen liikkeen tutkimuksesta, mutta kulttuurihistorian määrittelyyn ja painopisteisiin liittyen kiinnostavaa on artikkelissa käsitelty ”hiljaisuuksien problematiikka” (s. 215) eli se, että yhtä tärkeää kuin se mitä tutkitaan, on se mitä ei tutkita ja millaisia seurauksia ja vääristymiä tutkimattomuudesta seuraa. Esimerkiksi feminismin narratiivi näyttäytyy tiettyjen hyvin dokumentoitujen ja usein toistettujen etappien varassa, kun taas muut vaiheet jäävät vähemmälle huomiolle. Kun keskiössä ovat olleet esimerkiksi länsimaisten suurkaupunkien feministiset liikkeet, Suomessa lähinnä pääkaupunkiseudun toiminta, ovat muiden alueiden liikkeet jääneet tutkimatta tai jopa dokumentoimatta. (s. 215.) Itselleni tutummalla rakennusperintöalalla sivuuttamisen synnyttämät seuraukset ovat hyvin konkreettisia, jos joitain rakennustyyppisiä tai jonkin ikäisiä rakennuksia ei tarkastella rakennusperintönä ne joutuvat uhanalaisiksi tai saattavat hävitä kokonaan. Tämä pätee erityisesti nuorempaan, modernistiseen rakennusperintöön tai arjen ja työn ympäristöihin. Feminismin tutkimuksen kohdalla, kuten kulttuurihistorian tutkimuksessa laajemminkin on kyse kahdesta asiasta: yhtäältä siitä, millaisia aineistoja ylipäänsä on säilynyt, siis katsottu säilyttämisen arvoiseksi ja toisaalta siitä, millaisia kysymyksiä aineistolle on esitetty (s. 215). Kurvisen ja Yokenin toteavat, että heidän artikkelinsa huomiot ovat yleistettävissä yhteiskunnallisten liikkeiden tarkasteluun laajemminkin ja heidän tavoitteenaan on kannustaa tutkijoita näiden jossain määrin sivuutettujen teemojen äärelle.

Aiemmin sivuutetut aiheet ovat eräs keskeinen näkökulma, joka yhdistää monia kirjan teemoja. Ehkä se onkin osin sisäänkirjoitettu kulttuurihistorian tutkimusperinteeseen. Kyse ei ole vain perinteisestä korkeakulttuurin ja alakulttuurien vastakkainasettelusta vaan siitä, että uusin tutkimus huomioi myös muuta kuin ainoastaan inhimillisen

toiminnan tuottamaa kulttuuria. FT Otto Latvan ja FT Heta Lähdesmäen artikkeli ”Eläimet, kasvit ja kulttuurihistoria” nostaa ihmisten rinnalle muut eliökunnan toimijat todeten heti ensiriveillä, ettei menneisyys ”koostu vain ihmisten teoista ja ajatuksista”. Muunlajisten huomioiminen historian tutkimuksessa on varsin tuore suuntaus. Eläimien aktiivista roolia historiassa on tutkittu vasta 1980-luvulta lähtien ja silloinkin keskittyen tietynlaisiin eläimiin, kuten nisäkkäisiin ja kotieläimiin. Muut eläimet tai etenkin kasvit eivät juurikaan näy historian tutkimuksen aihepiireissä vielä nykypäivänäkään. (s. 471.) Tämä selittyy Latvan ja Lähdesmäen mukaan osittain sillä, että historian tutkimuksen aineistot ovat pääosin ihmisten tuottamia, mikä luo illuusion siitä, että niiden avulla voidaan tutkia vain ihmistä (s. 475).

Artikkeli on sijoitettu kolmesta artikkelista koostuvaan osioon, joka on nimetty kolmella käsitteellä ”posthumanismi, monilajisuus ja materiaalisuus”. Käytännössä kukin artikkeli ottaa vastuulleen yhden näistä käsitteistä ja Latvan ja Lähdesmäen artikkeli kattaa monilajisuuden ja osan posthumanismiakin. Kirjoittajien viesti on tärkeä näin antroposeenin aikakaudella: voiko historian tutkimus enää olla vastaamatta monilajisen historian haasteeseen (s. 480). Tämä edellyttää kuitenkin uusien kysymysten muotoilua ja käytettävissä olevien aineistojen tarkastelua uudella tavalla. Kirjoittajat viittaavat esimerkiksi historiaa tallentaviin papereihin ja pergamentteihin, jotka niihin kirjatun usein ihmisiä koskevan tiedon lisäksi tallentavat kasveihin ja eläimiin liittyvää tietoa itse materiaalissaan, kasvikuivauksissa ja nahassa (s. 475).

Uudenlainen kiinnostus materiaaleihin ja niiden tallentamaan tietoon on nähtävissä myös rakennusperinnön tutkimuksen parissa. Samaan aikaan kun tietoisuus maapallon rajallisista resursseista on tavoittanut laajasti eri alojen tutkijat, olemassa olevat materiaalit ja niihin liittyvät perinteet ja innovaatiot näyttävät uudella tavalla kiinnostavina. Kulttuurihistoriaan voidaan perehtyä tutkimalla elottomien ja eloperäisten materiaalien ominaisuuksia, koostumusta, muokkaamista ja muutoksia.

Lopuksi

Erilaiset otokset ja näytteet kulttuurihistorian tutkimista aloista ovat mielenkiintoisia, mutta kuten muitakin tämäntyyppisiä tutkimusaloja kokoavia menetelmä- ja teoriakirjoja lukiessa mietin, pitäisikö kirjoittajia kannustaa kommentoimaan kirjan peruskysymyksiä jotenkin selkeämmin. Voisiko jopa artikkelien rakennetta ohjata siihen suuntaan, että lukija, joka on kiinnostunut nimenomaan otsikossa esitetyn tieteenalan tai tutkimussuuntauksen rajoista ja määritelmästä, tässä tapauksessa kulttuurihistorian lähteistä, menetelmistä ja tulkinnoista, voisi löytää näkökulman noihin teemoihin jokaisesta artikkelista mahdollisimman helposti. Ehkä niille voisi varata artikkelin rakenteessa oman paikkansa tai niihin liittyvät määrittelyt tai kommentaarit voisivat löytyä sisennettyinä tekstin sisältä.

Mitä teoksen perusteella sitten voi päätellä kulttuurihistorian tutkimuksesta Suomessa tänä päivänä? Ainakin sen, että sen piirissä toimii laaja tutkijoiden joukko, joiden tausta voi olla muuallakin kuin kulttuurihistorian oppiaineessa, kuten ympäristöhistorian, musiikin tai digitaalisen kulttuurin tutkimuksessa. Tutkimukset kattavat tuhansia vuosia ihmiskunnan historiaa ja tarttuvat usein tavalla tai toisella sivuutettuihin aiheisiin. Teos onnistuu erinomaisesti kulttuurihistorian moninaisuuden ja

inklusiivisuuden sekä uusien laajenemissuuntien ilmentämisessä ja havainnollistamisessa. Mutta kuten tämän tyyppiset tieteenalaa tai tutkimussuuntausta kuvaavat teokset usein, arvioitavakin kirja onnistui paremmin sen kuvailemisessa, mikä voi olla kulttuurihistorian tutkimusta kuin jonkin siihen sopimattoman poissulkemisessa. Teos onnistuu hyvin esitellessään laajan otoksen kulttuurihistorian aihepiirejä, aikakausia ja tutkimusmenetelmiä, mutta väljemmälle huomiolle jää sen määrittely, mikä kenties ei ole kulttuurihistoriaa. Teos soveltuu hyvin eri oppialojen kurssikirjaksi sekä tutkijoille, jotka kaipaavat uusia syventäviä näkökulmia omaan tekemiseensä.

Entäpä omaan alaani liittyvä kysymys kulttuurihistoriallisista arvoista. Teos tukee arvion alussa esittämäni arvausta siitä, että tuohon kategoriaan sisällytetään se hieman vaikeammin hahmottava ja määriteltävä, usein sivuutettukin historia, joka ei liity suoraan rakennuksen suunnitteluun, rakentamiseen tai siellä tapahtuneisiin historiallisiin merkkitapahtumiin, vaan ehkäpä tavallisten ihmisten arkiseen elämään. Rakennusten kannalta kulttuurihistoria on kuitenkin huomattavan merkityksellistä. Viime kädessä juuri se, jatkuva käyttö ja merkitys yhteisölle, takaavat kohteiden säilymisen, eivät nimekäs suunnittelija tai salissa piipahtanut suurmies.

Arkkitehti, TkT Iida Kalakoski, arkkitehtuurin historian ja rakennusperinnön hoidon yliopisto-opettaja, Tampereen yliopisto.